

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.100>

УДК 334:332.1

*П. В. Ластовченко,
аспірант кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-0458-4199>*

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

*P. Lastovchenko,
Postgraduate Student, Department of Economics,
Dnipro State Agrarian and Economic University*

ECONOMIC INSTRUMENTS FOR POST-WAR RECONSTRUCTION OF RURAL AREAS

У статті досліджено економічні інструменти, які можуть бути використані для повоєнного відновлення сільських територій України, що зазнали значних втрат внаслідок бойових дій. Акцент зроблено на комплексному підході до відновлення, який поєднує фінансово-кредитні, бюджетні, інституційні та інноваційні механізми. Розкрито роль місцевих громад, децентралізації та публічно-приватного партнерства у забезпеченні ефективної політики відновлення. У роботі представлено класифікацію економічних інструментів та визначено пріоритети їх застосування

відповідно до потреб конкретних територій. Запропоновано концептуальну модель відновлення, що враховує не лише економічні чинники, а й соціальні аспекти, інфраструктурні потреби та людський капітал. Наукова новизна полягає у формуванні системного підходу до управління повоєнною трансформацією сільських територій на основі сучасних економічних важелів.

This article is devoted to the study of economic instruments that can be used for the post-war recovery of rural areas in Ukraine. As a result of the full-scale military invasion, a significant part of Ukrainian villages has suffered from the destruction of infrastructure, the decline of agricultural production, the loss of labor resources, and the deterioration of living standards. The recovery of these territories is a key task of state policy, requiring a systematic approach and comprehensive use of economic levers to stimulate development. The paper explores conceptual approaches to post-war recovery and classifies economic instruments into four main groups: budgetary and fiscal tools, financial and credit mechanisms, institutional instruments, and innovation- and technology-based solutions. Special attention is given to the role of local communities in strategic planning processes, the application of decentralization mechanisms, and the establishment of partnerships among the state, business sector, and international donors. An integrated model for rural recovery is proposed, based on the combination of government support, private initiatives, cooperative practices, and innovative governance approaches. The study assesses the potential for attracting financial resources from various sources, including international aid, EU recovery programs, and crowdfunding platforms. It is emphasized that the key to successful recovery lies not only in infrastructure investment but also in the support of human capital, the development of local economies, and the restoration of social cohesion. The scientific novelty of the study lies in the development of a modern classification of economic instruments focused on the needs of rural communities in the post-war context, as well as the design of a systemic model of economic recovery policy that incorporates both material and socio-economic factors.

Ключові слова: повоєнне відновлення, сільські території, економічні інструменти, громади, інвестиції, фінансування, децентралізація, людський капітал, стійкий розвиток.

Keywords: post-war recovery, rural areas, economic instruments, communities, investment, financing, decentralization, human capital, sustainable development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Повномасштабна війна в Україні призвела до значних руйнувань територій України і сільських територій в тому числі, що суттєво ускладнило функціонування аграрного сектору, інфраструктури та системи місцевого самоврядування. Сільські громади зазнали втрат як у матеріальних ресурсах, так і в людському капіталі, що створює виклик для формування ефективної стратегії їх відновлення. У цьому контексті особливої актуальності набуває пошук та впровадження дієвих економічних інструментів, здатних забезпечити відновлення, розвиток і довготривалу стійкість сільських територій.

Сільські території відіграють стратегічну роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, збереженні екологічного балансу та зміцненні економіки на регіональному рівні. Проте традиційні підходи до аграрної політики вже не відповідають новим реаліям – потрібне комплексне бачення, яке б поєднувало економічні, соціальні та інституційні заходи, що зумовлює необхідність переосмислення інструментарію державного і недержавного впливу на економіку села, з урахуванням викликів та можливостей післявоєнного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема повоєнного відновлення сільських територій з використанням економічних інструментів привертає значну увагу вітчизняних та зарубіжних науковців, економістів та практиків. Історія знає багато прикладів успішної повоєнної відбудови. Так, наприклад, досвід відновлення Європи після Другої світової війни, зокрема за допомогою Плану Маршалла, досліджували Де Лонг Дж. Бредфорд та Айхенгрін Баррі [12]

та Джон Гімбел [15], зосереджуючи увагу на важливості міжнародної допомоги, інвестицій у відбудову інфраструктури та стимулювання місцевої економіки. Бібер Флоріан [11] здійснював дослідження з фокусом на постконфліктні суспільства, децентралізацію та етнополітику. У своїх публікаціях, зокрема про Косово, Сербію та Боснію, він аналізує роль місцевого самоврядування в стабілізації та розвитку сільських територій. Економічні інструменти (гранти, субсидії, мікрофінансування) з метою розвитку сільського господарства активно аналізували Дж. Стігліц [19], Е. Сакс та ін. [20], наголошуючи на значенні інвестицій у сталий розвиток, технологічні інновації та співпрацю між державним і приватним секторами. Карл Брух та ін [13], Даніель М. Каммен [14] та ін досліджували вплив зелених технологій на повоєнне відновлення. Питанням оцінки економічних втрат від війни та перспектив відновлення активно займалися українські вчені, серед яких Л. Дідківська [2], В. Ємець [3], М. Миколайчук та О. Лесик [7]. Вони вивчали вплив військових дій на інфраструктуру, сільське господарство та ринок праці. Таким чином, дослідження у сфері повоєнного відновлення сільських територій мають значний прогрес, проте існує нагальна потреба у розробці комплексних рішень, які враховуватимуть специфіку України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та систематизація економічних інструментів, які можуть бути використані для повоєнного відновлення сільських територій України, а також розробка пропозицій щодо підвищення їх ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність поняття «економічне відновлення» охоплює комплекс заходів, спрямованих на відновлення економічної активності, відтворення інфраструктури, відновлення продуктивності та підвищення добробуту населення після кризових або руйнівних подій, таких як війна. У контексті сільських територій економічне відновлення має особливу специфіку, оскільки базується не лише на інвестиціях у фізичні об'єкти, а й на стимулюванні аграрного виробництва, розвитку

кооперації, підтримці малого та середнього бізнесу, зміцненні інституційної спроможності громад.

У міжнародній практиці використовуються різні моделі економічного відновлення сільських територій повоєнного відновлення. Так, досвід країн Балканського регіону (Боснія і Герцеговина, Хорватія), Іраку, Афганістану, Руанди свідчить про ефективність інтегрованих підходів, що передбачають одночасне відновлення інфраструктури, активізацію місцевої економіки та залучення населення до прийняття рішень. Важливу роль у цьому відіграє підтримка з боку міжнародних організацій, а також створення спеціалізованих інструментів – фондів відновлення, програм мікрофінансування, земельних банків, пільгового кредитування тощо.

Під час війни 1992–1995 рр ВВП Боснії і Герцеговини скоротився приблизно на 60%, рівень безробіття сягав до 40% у деяких регіонах, що негативно вплинуло на місцеву економіку та засоби до існування. До кінця 1990-х – початку 2000-х рр близько 500000 переміщених осіб повернулися до своїх домівок, проте багато громад були зруйновані. Уряд виділив значні кошти на реконструкцію – мільярди доларів спрямовано на відновлення інфраструктури, житла та соціальних послуг [23].

У 2003 р Конгрес США створив Фонд допомоги та реконструкції Іраку (IRRF) з бюджетом у 18,4 млрд дол США для відновлення інфраструктури, пошкодженої внаслідок війни та санкцій. Станом на березень 2006 р було використано приблизно 16,3 млрд дол США (89% від загальної суми), з яких 11,4 млрд дол США фактично витрачено на проекти. До 2014 р Ірак витратив близько 27 млрд дол США на відновлення енергетичного сектору, але корупція та нестабільність заважали досягти довоєнних рівнів виробництва електроенергії [23].

З 2002 по 2021 рр США витратили приблизно 145 млрд дол на реконструкцію Афганістану, а міжнародні донори додатково внесли 12,6 млрд дол США до трастового фонду. Станом на вересень 2021 р через Афганський трастовий фонд реконструйовано понад 45000 будинків. З 2003 р ця програма

охопила близько 21600 громад, спрямовуючи кошти на місцеві проекти розвитку та відновлення інфраструктури. Незважаючи на значні вливання коштів, країна стикалася з високим рівнем безробіття та бідності, особливо після зменшення міжнародної присутності [16].

Станом на 2014 р економічні втрати Сирії оцінювалися в 84,4 млрд дол США, з втратою 2,33 млн робочих місць та рівнем безробіття 50%. За оцінками ООН, навіть за умов щорічного зростання на 5%, Сирії знадобиться щонайменше 30 років для відновлення економіки. Станом на 2024 р зруйновано або серйозно пошкоджено щонайменше 140000 будівель, включаючи 3000 шкіл. Близько 7 млн сирійців стали внутрішньо переміщеними особами, а ще 6 млн втекли за кордон [21].

Ці дані ілюструють масштаби викликів, з якими стикаються країни у процесі відновлення сільських територій після воєнних конфліктів, та підкреслюють важливість комплексного підходу, що поєднує міжнародну допомогу, ефективне управління та залучення місцевих громад.

В Україні формуються передумови для застосування подібних підходів, однак вони потребують адаптації до особливостей українського села: високої частки аграрного сектора, значної депопуляції, слабкої диверсифікації економіки, а також нових викликів, зумовлених війною. Системний підхід до відновлення має передбачати поєднання вертикальних і горизонтальних інструментів управління, зміцнення спроможності громад, формування партнерських моделей взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Таким чином, теоретичні засади економічного відновлення сільських територій включають:

- мультидисциплінарний підхід, що охоплює економічні, соціальні та управлінські аспекти;
- посткризове планування, засноване на пріоритетах сталого розвитку;
- адаптацію міжнародного досвіду до національного та локального контексту;

- визнання ролі місцевих громад як ключових суб'єктів трансформації.

Повномасштабна війна, розв'язана росією у 2022 р, завдала нищівного удару по сільських територіях України. Наслідки воєнних дій проявляються у масштабних руйнуваннях інфраструктури та аграрного виробництва, втраті населення та різкому погіршенні соціально-економічної ситуації в громадах. Оцінка поточного стану сільських територій є необхідним кроком для визначення пріоритетів повоєнного відновлення.

Станом на середину 2022 р, понад 6 млн українців стали внутрішньо переміщеними особами, значна частина з яких — із сільської місцевості. Внаслідок евакуації, втрат населення, мобілізації та вимушеної міграції спостерігається критичне зменшення чисельності сільського населення, особливо в прикордонних та прифронтових регіонах (Чернігівська, Харківська, Херсонська, Запорізька, Донецька та Луганська області) [6], що призводить до демографічного виснаження, старіння населення, зниження трудового потенціалу та ускладнює як відновлення господарської діяльності, так і забезпечення базових соціальних послуг.

Сільське господарство, як одна з ключових галузей української економіки, зазнало суттєвих втрат. У 2024 р площі сільськогосподарських угідь, які не використовувалися через замінування або окупацію, становили понад 25%. Значна кількість техніки, складів, логістичних центрів була знищена або виведена з ладу. Прямі збитки аграрного сектору перевищили 10 млрд дол США, включаючи втрати врожаю, інфраструктури, техніки, тваринницьких комплексів тощо. Обсяг знищених зерносховищ становить приблизно 11,4 млн т зібраного врожаю, тоді як пошкоджені сховища вміщують ще близько 3,3 млн т продукції, яку можна зберігати одночасно. За попередніми оцінками, на відбудову цих об'єктів потрібно близько 1,8 млрд дол США [4]. Станом на початок 2024 р, понад 3800 сіл та селищ України зазнали різного ступеня пошкодження. Зруйновано тисячі кілометрів доріг місцевого значення, мости, школи, амбулаторії, будинки культури, системи водопостачання та електропостачання. Особливо гостро стоїть проблема житлового фонду: у

деяких громадах повністю знищено до 80% будівель [4]. Відсутність житла та критичної інфраструктури значно ускладнює повернення населення і стримує економічну активність. Соціальна інфраструктура сільських територій постраждала не менше, ніж економічна. Закриття шкіл, медичних закладів, розірвані соціальні зв'язки, втрата відчуття безпеки — усе це призводить до соціальної дезінтеграції громад. У більшості прифронтових територій не функціонують базові соціальні послуги. Низький рівень зайнятості, високий рівень стресу, порушення психічного здоров'я мешканців — усе це вимагає не тільки фізичного, але й психологічного та соціального відновлення.

Децентралізація створила передумови для зростання спроможності територіальних громад, однак війна значно підірвала інституційний потенціал багатьох із них. Частина громад втратила можливість ефективного управління, зокрема через брак кадрів, пошкодження адміністративних будівель, відсутність електронної системи управління. Більшість громад мають обмежений доступ до ресурсів, що стримує реалізацію навіть базових планів відновлення. Водночас активізація волонтерських ініціатив і координація з міжнародними організаціями відкривають нові можливості для побудови партнерства.

Успішне повоєнне відновлення сільських територій потребує комплексного використання економічних інструментів, які мають бути адаптовані до умов воєнної руйнації, демографічної кризи та нестабільного зовнішнього середовища, відбір та впровадження яких повинно ґрунтуватися на системному підході, що враховує як міжнародний досвід, так і національні особливості.

Під економічними інструментами у контексті повоєнного відновлення розуміють сукупність методів, механізмів і засобів економічного впливу, що спрямовані на стимулювання економічної активності, залучення ресурсів, відновлення інфраструктури та формування стійкого місцевого розвитку, ефективність якого залежить від скоординованості дій держави, громад, бізнесу та міжнародних партнерів.

Залежно від функціонального призначення, економічні інструменти повоєнного відновлення сільських територій можна класифікувати за критеріями, що наведено на рис.1. До основних економічних інструментів, що застосовуються в Україні відносяться:

1) Державні цільові програми - програма «єВідновлення», грантові ініціативи Мінекономіки, Фонду енергоефективності та ін., що забезпечують адресну підтримку для фізичних і юридичних осіб, які постраждали від війни.

Рис. 1. Класифікація економічних інструментів повоєнного відновлення сільських територій

Джерело: складено автором

2) Механізми публічно-приватного партнерства - залучення бізнесу до реалізації інфраструктурних проєктів дозволяє частково компенсувати дефіцит

державних ресурсів. У громадах почали діяти моделі спільного інвестування у відновлення шкіл, амбулаторій, логістичних вузлів.

3) Податкові інструменти - стимули у вигляді податкових канікул, звільнення від сплати єдиного соціального внеску, ПДФО для релокованого бізнесу спрямовані на збереження робочих місць і підтримку підприємництва.

4) Фінансові інструменти через банківський сектор - пільгові кредити («ЄОселя», «ЄРобота»), державні гарантії для агровиробників, компенсації відсоткових ставок стали основою швидкої ліквідності для бізнесу та домогосподарств.

5) Міжнародна допомога - грантові програми ЄС, USAID, FAO, ПРООН, які підтримують розвиток аграрних кооперативів, підприємств соціального спрямування, інфраструктурних проектів на місцях.

Окрім негайного відновлення, важливо орієнтуватися на довготривале економічне зростання. Для цього необхідно:

- розвивати сільськогосподарські ланцюги доданої вартості (переробка, брендинг, експорт);
- стимулювати розвиток «зеленого» і цифрового бізнесу в сільській місцевості;
- підтримувати агротуризм, соціальні підприємства, інноваційні ініціативи громад.

Важливим етапом формування політики повоєнного відновлення є оцінювання ефективності впроваджених економічних інструментів, оскільки воно дозволяє виявити найбільш дієві практики, масштабувати успішні підходи та коригувати програми, що не дають очікуваних результатів. Для оцінки ефективності застосовуються наступні критерії:

- економічна результативність (збільшення виробництва, доходів, зайнятості);
- соціальний ефект (збереження або створення робочих місць, покращення умов життя);
- інституційна сталість (залучення місцевих органів влади, партнерство);

- інвестиційна привабливість (кількість та обсяг інвестицій, які вдалося залучити).

Оцінка проводиться з використанням як кількісних (статистичних), так і якісних (експертних, соціологічних) методів. Ефективність економічних інструментів не може визначатися лише обсягом виділених коштів чи кількістю реалізованих проєктів. Необхідним є впровадження системи моніторингу та оцінки, що дозволяє аналізувати як короткострокові, так і довгострокові результати.

Підходи до оцінки:

- Кількісна оцінка: на основі статистичних та фінансових показників (доходи, зайнятість, податкові надходження, обсяги виробництва тощо).
- Якісна оцінка: включає експертні оцінки, опитування бенефіціарів, соціологічні дослідження.
- Порівняльний аналіз: зіставлення громад, де проєкти впроваджувалися, з контрольними громадами без таких програм. Ключові показники ефективності наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Ключові показники ефективності

Категорія	Приклади показників
Економічні	Приріст ВРП/на душу населення в громаді, обсяг інвестицій, кількість нових бізнесів
Соціальні	Кількість створених робочих місць, повернення ВПО, доступ до медичних/освітніх послуг
Інституційні	Рівень залучення громад до прийняття рішень, наявність стратегій розвитку, прозорість звітності
Інфраструктурні	Кілометри відновлених доріг, кількість відновлених шкіл, лікарень, ЖК-об'єктів

Джерело: складено автором

Побудова ефективної системи моніторингу та оцінки дозволяє: обґрунтовано планувати масштабування програм; уникати неефективного витрачання ресурсів; посилювати довіру донорів і громадян до процесів відновлення.

Серед дієвих пілотних проєктів можна виокремити:

1) Програма «єРобота»: мікрогранти для бізнесу

У 2023–2024 рр програма «єРобота» стала важливим інструментом підтримки підприємницької активності у сільській місцевості. Лише за перший рік дії програми було видано понад 10 тис грантів загальним обсягом понад 5 млрд грн, з них приблизно 30% припадало на сільські території. З моменту запуску програми «єРобота» у липні 2022 р станом на березень 2025 р видано 22488 мікрогранти на загальну суму 5,3 млрд грн за напрямом «Власна справа» [10]. Загальна кількість підприємців, які отримали грантове фінансування, становить майже 24 тис ос, створено близько 60000 нових робочих місць у всіх регіонах країни. До позитивного результату Програми відноситься: створення нових виробничих майданчиків; відновлення локального бізнесу після бойових дій; зростання зайнятості (в середньому 2–5 робочих місць на грант).

2) Відновлення сіл у Київській області (Іванківська та Бучанська громади)

Проекти з відновлення населених пунктів Київської області реалізуються за підтримки ПРООН та GIZ. Зокрема, в рамках ініціативи на суму 118,5 млн євро, спрямованої на підтримку місцевих рішень, здійснюється комплексне відновлення інфраструктури та житлового фонду [21]. Завдяки Проекту у ряді сіл Київської області вдалося: відбудувати понад 600 приватних будинків; частково відновити електромережі, школи та медичні заклади; залучити місцеве населення до тимчасових робіт, що показує ефективність поєднання державних і донорських ресурсів.

Незважаючи на успіх окремих ініціатив, загалом спостерігаються низка обмежень:

- бюрократичні процедури при отриманні грантів або субсидій;
- відсутність довгострокового фінансування;
- низький рівень інституційної спроможності громад;
- обмежений доступ до фінансових ресурсів у найбільш постраждалих регіонах.

Також в умовах воєнної нестабільності інвестори обережно ставляться до довгострокових вкладень у сільські території, що обмежує мультиплікаційний ефект інструментів.

На нашу думку, для підвищення результативності економічних механізмів доцільно:

- запроваджувати індикативні системи моніторингу впливу програм;
- розширити партнерство з міжнародними фінансовими організаціями;
- підвищувати фінансову грамотність представників громад;
- сприяти розвитку місцевих фондів підтримки та банків відновлення;
- забезпечувати прозорість і відкритість використання ресурсів.

Повоєнне відновлення сільських територій України потребує переосмислення не лише в межах фізичної реконструкції зруйнованої інфраструктури, а як комплексного процесу соціально-економічної трансформації. Сільські громади мають потенціал стати не лише аграрним осередком, але й простором соціальної реінтеграції, формування нових економічних моделей. У цьому контексті важливим є формування довгострокової державної політики, орієнтованої на сталий розвиток сільських територій як складника загальнонаціональної відбудови.

Головними пріоритетами економічного відновлення мають стати модернізація інфраструктури, розвиток підприємництва та кооперації, підтримка людського капіталу, інституційна стабільність і екологічне відновлення. Особливої уваги потребує оновлення сільської інфраструктури із застосуванням сучасних технологій, зокрема в частині енергоефективності, цифровізації, розбудови логістичних та транспортних мереж, що забезпечить з'єднання віддалених громад із регіональними ринками. Поряд із цим, важливою є трансформація аграрної політики у напрямі підтримки малих і середніх господарств, впровадження інноваційних агротехнологій, а також стимулювання молоді до участі в агросекторі через створення освітніх програм, агростартапів і сприятливих умов ведення бізнесу.

Розвиток підприємництва в сільській місцевості повинен відбуватися з урахуванням специфіки громад: запровадження податкових пільг, спрощеного доступу до мікрофінансування, підтримки кооперативного руху та соціального підприємництва як інструменту інклюзії соціально вразливих груп. Паралельно слід інвестувати в людський капітал через розвиток системи освіти, охорони здоров'я, програм перепідготовки та підвищення кваліфікації, зокрема для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб, що дозволить не лише зменшити соціальні наслідки війни, але й сформувати основу для динамічного зростання в майбутньому.

Для реалізації означених напрямів необхідно сформувати інституційну рамку, в якій держава виступатиме фасилітатором взаємодії між громадами, бізнесом, міжнародними партнерами та донорами. Таким чином, повоєнне відновлення сільських територій України має стати не лише реакцією на виклики війни, а й поштовхом до системної модернізації, інтеграції до європейського простору та підвищення якості життя мільйонів громадян, що мешкають у сільській місцевості.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, повоєнне відновлення сільських територій України має стати не лише інструментом ліквідації наслідків збройного конфлікту, а й основою для довгострокової модернізації та сталого розвитку сільського простору. Успішна реалізація відновлювальної політики залежить від здатності поєднувати економічні, соціальні та екологічні інструменти в єдину стратегічну систему, що враховує потреби місцевих громад і потенціал територій. Ефективність відновлення визначатиметься не обсягом залучених ресурсів, а здатністю забезпечити якісні трансформації: відновлення людського капіталу, розвиток малого та середнього бізнесу, впровадження інноваційних підходів до агровиробництва та екологічної реабілітації. Визначальну роль у цьому процесі має відігравати держава, формуючи сприятливе інституційне середовище, координуючи зусилля партнерів та підтримуючи інклюзивний розвиток сільських територій.

Таким чином, економічні інструменти відновлення повинні слугувати не лише засобом подолання втрат, а й каталізатором оновлення сільських громад на засадах стійкості, конкурентоспроможності та соціальної згуртованості.

Література

1. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення: офіційний сайт USAID. 2023. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf. (дата звернення 23.03.2025).
2. Дідківська Л.В. Зарубіжний досвід та національні традиції для повоєнного відновлення сільських територій та аграрного виробництва України. Історія народного господарства та економічної думки України. 2023. Вип. 56. URL: https://ingedu.org.ua/docs/IN_2023_56_044.pdf (дата звернення 23.03.2025).
3. Ємець В. В. Економічний розвиток у повоєнний період в Україні: регіональний та місцевий аспекти. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 68–72. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.5.68>
4. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року: KSE. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf (дата звернення 23.03.2025).
5. Качула С.В., Ластовченко П.В. Інвестування як ключовий інструмент формування джерел сталого розвитку сільських територій. *Ефективна економіка*. 2024. № 12. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5330/5383>. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.15>
6. Міжнародна організація з міграції в Україні: В Україні майже 6,5 млн внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/v-ukrayini-mayzhe-65-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib-mom> (дата звернення 23.03.2025).

7. Миколайчук М. М., Лесик О. В. Інструменти розвитку та повоєнного відновлення територій України: аналітичний огляд. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. №7. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-02-10>. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-10> (дата звернення 23.03.2025).
8. Скорик М. О. Європейський досвід забезпечення сталого економічного розвитку сільських територій. *Сталий розвиток економіки*. 2024. №3 (50). С. 195-202. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-29>
9. Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Закон України від 30.09.2019 № 722/2019. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
10. аін: 12 млрд грн держава інвестувала у розвиток бізнесу через програму «єРобота» URL: https://ain.ua/2025/03/12/12-mlrd-grn-derzava-investovala-u-rozvitok-biznesu-cerez-programu-jerobota/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.04.2025).
11. Bieber, Florian (2006). Post-War Bosnia: Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector. *Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*. Palgrave Macmillan, London, 224 pp.
12. Bradford De Long J., Eichengreen Barry The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. Working Paper 3899. Is. Nov. 1991. DOI 10.3386/w3899. URL: <https://www.nber.org/papers/w3899> (дата звернення 23.03.2025).
13. Carl Bruch, David Jensen, Mikiyasu Nakayama, Jon Unruh, Rebecca Gruby and Ross Wolfarth Post-Conflict Peace Building and Natural Resources. Year book of international environmental law. 2009. URL: https://landportal.org/sites/landportal.info/files/ybiel_article1.pdf (дата звернення 05.04.2025).
14. Daniel, M. Kammen (2004). Renewable Energy Options for the Emerging Economy: Advances, Opportunities and Obstacles. *Technologies and Policies for a Low-Carbon Future*. URL:

<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=9a2790cecbbddd5d684b65353d0a5b5fbb900d99> (дата звернення 05.04.2025).

15. Gimbel John The Origins of the Marshall Plan. *Stanford University Press*. 1976. 344 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_Origins_of_the_Marshall_Plan.html?id=Grz2PQAACAAJ&redir_esc=y (дата звернення 05.04.2025).

16. Institute of Analytics and Advocacy: Housing reconstruction in Afghanistan: experience and risks for Ukraine. URL: https://iaa.org.ua/en/articles/vidnovlennya-zhytla-v-afganistani-dosvid-ta-ryzyky-dlya-ukrayiny/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.04.2025).

17. Khalatur S., Kachula S., Oleksiuk V., Kravchenko M., Klymenko S. Anti-crisis management as a basis for the formation of a financial mechanism for the sustainable development of agricultural business. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2023. Vol. 5 (52). pp. 413-432. DOI: 10.55643/fcaptp.5.52.2023.4169

18. Khalatur S., Masiuk Y., Kachula S., Brovko L., Karamushka O., Shramko I. Entrepreneurship development management in the context of economic security. *Entrepreneurship and Sustainability*. 2021. Vol. 9(1). pp. 558-573. DOI: [https://doi.org/10.9770/jesi.2021.9.1\(35\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2021.9.1(35))

19. Joseph, E. Stiglitz (1993). The Role of the State in Financial Markets. *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/239281468741290885/pdf/multi-page.pdf> (дата звернення 05.04.2025).

20. Sachs, J. D. (2005). Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals. *United Nations Development Programme. UN Millennium Project*. DOI: 10.4324/9780429332937. URL: https://www.researchgate.net/publication/208574954_Investing_in_Development_A_Practical_Plan_to_Achieve_the_Millennium_Development_Goals (дата звернення 05.04.2025).

21. Salah Haj, Ismail, Naomi, Morishita, Rukiye, Cetin and Abdullah, Dilsiz
A vital proposal for reestablishing post-war rural housing in Syria. *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts*. SGEM. Vienna. 2017. URL: https://www.academia.edu/78337407/A_Vital_Proposal_for_Reestablishing_Post_War_Rural_Housing_in_Syria?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.04.2025).
22. UNDP: Commissioned by the German Government, UNDP and GIZ launch EUR 11.85 million initiative to support local solutions. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/commissioned-german-government-undp-and-giz-launch-eur-1185-million-initiative-support-local-solutions> (дата звернення 12.04.2025).
23. Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: <https://en.wikipedia.org> (дата звернення 07.04.2025).

References

1. The official site of USAID (2023), “Research on initiatives in the field of post-war reconstruction“, available at: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf. (Accessed 23 March 2025).
2. Didkivska, L. (2023), “Foreign experience of post-war rural territory and agricultural recovery for Ukraine's reconstruction”, *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy*, [Online], vol. 56, available at: https://ingedu.org.ua/docs/IN_2023_56_044.pdf (Accessed 23 March 2025).
3. Yemets, V. (2022), “Economic development in the post-war period in Ukraine: regional and local aspects”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 5, pp. 68-72.
4. KSE (2025), “Report on direct damage to infrastructure from destruction as a result of russia's military aggression against Ukraine as of November 2024”, available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf (Accessed 23 March 2025).

5. Kachula, S. and Lastovchenko, P. (2024), "Investment as a key tool for forming sources of sustainable development of rural areas", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5330/5383>. (Accessed 23 March 2025).
6. International Organization for Migration (2022), "Almost 6.5 Million People Internally Displaced in Ukraine", available at: <https://ukraine.iom.int/uk/news/v-ukrayini-mayzhe-65-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib-mom> (Accessed 23 March 2025).
7. Mykolaichuk, M. and Lesyk, O. (2023), "Tools for the development and post-war reconstruction of the territories of Ukraine: an analytical review", *Problemy suchasnykh transformatsij*, [Online], vol. 7, available at: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-02-10> (Accessed 23 March 2025).
8. Skoryk, M. (2024), "European evidence for ensuring sustainable economic development of rural areas", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 3 (50), pp. 195-202.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine "Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (Accessed 23 March 2025).
10. ain (2025), "The state invested UAH 12 billion in business development through the "eRobota" program", available at: https://ain.ua/2025/03/12/12-mlrd-grn-derzava-investovala-u-rozvitok-biznesu-cerez-programu-erobota/?utm_source=chatgpt.com (Accessed 12 April 2025).
11. Bieber, F. (2006), "Post-War Bosnia: Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector", *Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, Palgrave Macmillan, London, 224 pp.
12. Bradford, De Long J. and Eichengreen, B. (1991), "The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program", *Working Paper 3899*, available at: <https://www.nber.org/papers/w3899> (Accessed 23 March 2025).

13. Bruch, C. Jensen, D. Nakayama, M. Unruh, J. Gruby, R. and Wolfarth, R. (2009), "Post-Conflict Peace Building and Natural Resources", *Year book of international environmental law*, available at: https://landportal.org/sites/landportal.info/files/ybiel_article1.pdf (Accessed 5 April 2025).
14. Kammen, D. M. (2004), "Renewable Energy Options for the Emerging Economy: Advances, Opportunities and Obstacles", *Technologies and Policies for a Low-Carbon Future*, available at: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=9a2790cecbddd5d684b65353d0a5b5fbb900d99> (Accessed 5 April 2025).
15. Gimbel, J. (1976), "The Origins of the Marshall Plan", *Stanford University Press*, 344 p. available at: https://books.google.com.ua/books/about/The_Origins_of_the_Marshall_Plan.html?id=Grz2PQAACAAJ&redir_esc=y (Accessed 5 April 2025).
16. Institute of Analytics and Advocacy (2025), "Housing reconstruction in Afghanistan: experience and risks for Ukraine", available at: https://iaa.org.ua/en/articles/vidnovlennya-zhytla-v-afganistani-dosvid-ta-ryzyky-dlya-ukrayiny/?utm_source=chatgpt.com (Accessed 12 April 2025).
17. Khalatur, S., Kachula, S., Oleksiuk, V., Kravchenko, M. and Klymenko, S. (2023), "Anti-crisis management as a basis for the formation of a financial mechanism for the sustainable development of agricultural business", *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 5 (52). pp. 413-432.
18. Khalatur, S., Masiuk, Y., Kachula, S., Brovko, L., Karamushka, O. and Shramko, I. (2021), "Entrepreneurship development management in the context of economic security", *Entrepreneurship and Sustainability*, vol. 9(1). pp. 558-573.
19. Stiglitz, J. E. (1993), "The Role of the State in Financial Markets", *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*, available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/239281468741290885/pdf/multi-page.pdf> (Accessed 5 April 2025).

20. Sachs, J. D. (2005), “Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals”, *United Nations Development Programme. UN Millennium Project*, available at: https://www.researchgate.net/publication/208574954_Investing_in_Development_A_Practical_Plan_to_Achieve_the_Millennium_Development_Goals (Accessed 5 April 2025). DOI: 10.4324/9780429332937.

21. Ismail, S. H. Morishita, N. Cetin, R. and Dilsiz, A. (2017), “A vital proposal for reestablishing post-war rural housing in Syria”, *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts*, SGEM, Vienna, available at: https://www.academia.edu/78337407/A_Vital_Proposal_for_Reestablishing_Post_War_Rural_Housing_in_Syria?utm_source=chatgpt.com (Accessed 12 April 2025).

22. UNDP (2023), “Commissioned by the German Government, UNDP and GIZ launch EUR 11.85 million initiative to support local solutions”, available at: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/commissioned-german-government-undp-and-giz-launch-eur-1185-million-initiative-support-local-solutions> (Accessed 12 April 2025).

23. Wikipedia (2025) “The Free Encyclopedia”, available at: <https://en.wikipedia.org> (Accessed 7 April 2025).

Стаття надійшла до редакції 14.04.2025 р.